

Проти червоних окупантів

Частина перша

I

Протягом двох років першої Української Революції, хто лише не топтав своїми кіньми українського чорнозему?! Були москалі білі і червоні, на Херсонщині висіли на беріг навіть французи, товклися по Україні і організувались польські легіони Галера й Довбур-Мусніцького, прийшли і німці та австрійці, щоб навести лад; пробували відбудовувати з України велику Росію генерали Денікін і Врангель, врешті післав свої війська також маршал Пілсудський, як «союзник» Головного Отамана з мрією здійснити відбудову Польщі в межах з часів Ягайлонів. Вогнем і мечем прорізували простори України червона язва під орудою Москви та повстанці, що високо держали національний жовто-блакитний стяг. Тих останніх було безліч; намножилося багато загонів і безліч отаманів. Була то бурхлива стихія.

Надійшов 1920 рік. Ішли змагання між червоною Москвою і шляхетською Польщею. Чудом перемагали москалів поляки. Червоні армії розбиті, московський уряд просить миру. Поляки не йдуть на остаточне знищення Московщини, бо навіть не боро-

Купити книгу на сайті kniga.biz.ua >>>

нять інтересів свого українського партнера – навпаки, його коштом у Ризі відбувається торг без української делегації. Говорять про «геніальність» Пілсудського... А чому він не передбачив пізнішої катастрофи своєї держави і не створив білорусько-українського буфера між Польщею й Росією під своїм політичним впливом? Відпала Литва, але її місце «хотіла» зайняти тодішня Україна (свідомо чи не свідомо – інша річ) в особах своїх тодішніх репрезентантів. Ідея Ягайлонів була близька до здійснення й великих перепон не було. Чи Україна на тому виграла б, чи програла? Мені здається, що Україну в замаскованій федерації з Польщею ждала би така сама політична доля, як УССР під Москвою, бо політично поляки ХХ століття ще менше вироблені, як за часів своїх королів. Чи удержувалася б Україна на поверхні політичного життя, коли б повстала як УНР? Це були б передчасні «роди», бо політична концепція з оперттям одних на Москву, а других на Варшаву від віків фальшива. Рік 1920 був для України роком великого і трагічного перелому. Армія УНР в складі біля 18–20 тисяч багнетів і шабель, залишилася сама проти московської мільйонної армії. Восени 1920 року Український штаб хоче провадити наступ, щоб (поки розбиті поляками большевики не зорганізувались), злучитись з українськими повстанцями Поділля і Київщини. Поляки цілий місяць забороняють своєму союзникові робити наступ. Цей місяць жовтень якраз був потрібний москалям, для упорядкування, щоб сконцентруватись проти слабкої української армії. Повстанців по той бік фронту охопив розпач: фронт завмер, а червоні жорстоко шаліють у повстанчих районах. Вкінці жовтня я як повстанець з сотником Саранчою переходимо фронт між селами Багринівці й Дяківці. Людей своїх ми розпустили, а самі йдемо довідатись, що має бути на загал, чи щось буде? Попадаємо до штабу Полку Чорних Запоріжців полковника Дяченка в селі Стасьовий Майдан. Дяченко скермовує нас до штабу Запорозької Дивізії за с. Голенищевом до генерала Базильського. Сотник Саранча поїхав далі до ставки Головного Отамана в Кам'янець, а я, довідавшись, що має бути наступ між 10–11 листопада, залишаюсь в Наливайківським

Купити книгу на сайті kniga.biz.ua >>>

Курені «молодшим старшиною» в сотні одного молодого хорунжого. Те, що я, штабс-капітан царської служби, що командував уже куренями і 61 полком минулого року, мені не перешкоджає тепер командувати хоча би й чотою.

Врешті наступ. Ми женемо 17-ту башкірську бригаду і доходимо до залізничного шляху Жмеринка – Винниця. Наш лівий сусід, російський генерал Яковлів, є під Винницею. В нічних випадках здобуваю чимало коней. Моя популярність серед козаків, як запримічую, зачинає зростати. На відтинку Залізної Дивізії большевицькі вожді – Котовський і Примаков – прориваються, що змусило цілий наш фронт до відвороту. В нічному бою під селом Голенищевом я з хорунжим Слободяником задовго втримували ворога, так, що вскочивши нарешті в село, попали просто в руки совітській кінноті. Поки ручними гранатами відбилися від ворога, то наших трудно було дігнати. Таким чином ми залишились серед ворогів і лежали в рові, поки не пройшло через село Голенищів кілька піших лав червоних.

Серп-місяць виглянув із-за хмари, коли ми почали скрадатися зі села Голенищева в напрямку лісу, під містом Бухнами. Не доходячи до лісу, почули рух і тупіт совітської кінноті. Залягли і вони проїхали. Прямуємо до села Сахнів, де колись я учителював. Тут заходжу до знайомих, а хорунжий Слободяник подався в свій Староконстантинівський повіт через Летичів. Розпрощалися ми щиро. Я сказав, що моя мрія прожити бодай одну зиму спокійно, хоча б за кордоном, не здійснилася. Видно доля хоче, щоб я ще взяв на себе тягар боротьби з окупантами і з весною почують про мене червоні!

З великим ризиком я добрався до с. Кусиковець, де не зловила мене большевицька кіннота. Під покривалом туману я вийшов зі села в поле, приліг на покритім приморозком житі в борозні і так пролежав до вечора. В Кусиківцях і Медведівці господарили червоні, що чути було по збільшеному бреханню собак. Ввечері я встав, увесь продрог від зимна і добрався спокійно до лісу на південь від Кусиковець. Лісом, полями, оминаючи Миколаївку, Грузький Майдан,

Купити книгу на сайті kniga.biz.ua >>>

дійшов по півночі до Брусленова. Зазначаю, що я був озброєний в кріс, револьвер і дві ручні гранати; ніяк не хотів іти обеззброєним, бо знав, що зброя буде мені потрібна. Тим-то наражувався на велику небезпеку, коли б попав на відділ червоних. Документів зі собою не мав ніяких, портфель загубив у боях, решта документів залишилися в Штабі Першої Запорозької Дивізії. Єдиним аргументом, коли б спіткав большевиків, була в мене – зброя.

В Брусленові зайшов я до вчительки Шуматій-Гальчевської. Большевиків в селі не було. Відпочивши в школі цілий день, я подався до своїх шкільних товаришів, Дроздовського, Кисіля і Місюри. Оникій Місюра був студентом другого курсу кам'янець-подільського університету. Не зважаючи на большевиків, збирався він їхати підводою до Кам'янця з продуктами. Я знав, що по кількох тижнях зачнуть на мене полювати чекісти, тому рішив їхати разом з Місюрою. До Кам'янця прибули ми вкінці листопада. В університеті застали ми багато змін; урядував вже студентський комітет зі секретарем-комуністом, а один студент став навіть комісаром університету. Мій правничий факультет перезвала влада на факультет соціальних наук. Почав я вчашати на виклади. Викладали нові професори, бо більшість старих, разом з ректором, Іваном Огієнком, виїхали за Збруч. В університетській столовці обідали спільно студенти і професори. Нова влада почала добиратися поволі до решти професорів і студентів; арештовано декілька осіб. Я ходжу цілий час з револьвером в кишені. Довідаюсь, що є наказ зголоситись усім студентам-офіцерам до комендатури, найдалі до половини грудня 1920. Бачу, що не викручусь, бо в університеті лежать мої папери, з яких видно, що я старшина бувшої царської армії.

Одного дня вертається Місюра й каже, що син столяра з Майдану, Кавун зустрів його і розпитував про мене. Цей Кавун був головою «Чека» в Кам'янець-Подільську і знав нас дуже добре. Бачу, що земля під моїми ногами зачинає горіти. Тієї ж ночі на піхоту вийшов я з Кам'янця в напрямі Ярмолинець, маючи при собі нерозлучного приятеля – револьвер. Всі свої речі та книжки залишив

Купити книгу на сайті kniga.biz.ua >>>

у Кам'янці. По дорозі, під містечком Солобківці, наткнувся на чоту кінних большевиків, які не звертали на мене уваги і проїхали далі. В містечку перебув я у знайомого священника, який раніш був у Брусленіві. В нього перебув добу, заховав в клуні револьвер і зі студентською виказкою подався далі на Схід. Десять біля 20 грудня дійшов додому, в село Гуту Літинську, але так, що мене мало хто бачив. Зустрів свою матір. Мама каже, що вже приїздили з Літина чекісти та задавали їй питання, чи вона нічого не знає про мене. Попрощався я з мамою, знову озброївся в два револьвери, віднайшов давніше заховані ручні гранати та подався в район Брусленова. Тутечки в школі я також місця не закріпив; інстинкт диктував бути обережним. Адже червоні в серпні розстріляли мого брата Федора лише тому, що мене не застали дома. В той час вони евакуювались із Літина, а тепер знову пригадали про мене. Я не той чоловік, що дався б, як бичок, жидівсько-московським чекістам, щоб вони мене завели на ланцюгу до різні. Крім того, молодшого брата, якого забили невинно лише за мене, (жидівський комісар, що виконував езекуцію, казав: «це одна кров») – я не міг забути. З того часу огорнула мене одна жадоба: помсти і то помсти не до тих, що безпосередньо брали уділ в розстрілі і грабунку, а до цілої червоної зграї, яка окупувала Україну. Тому дні і ночі продумував над тим, як себе забезпечити від загибелі і як дати окупантам з весною прочухана. В обох випадках треба мати живу силу, бо (один в полі не воєк) кажуть, що не тоді собак годують, як на лови йдуть. Тому я почав навесні 1921 року підготовчу роботу. Знав, що новий повстанчий рух, який буде мною викликаний, не матиме виглядів на позитивні наслідки, особливо для учасників повстання. З периферій ми України не створимо, окупантів не проженемо, але з другого боку ми не згинемо безславно, як барани, а зі зброєю в руках, по-козацьки. Дамо криваво відчувати зайдам, москалям, жидам і своїм песиголовцям, які злигались з комунарками, що ще не все завмерло. Правда, пропаде чимало наших, згине багато зовсім неповинних людей, але як ліс рубають – то тріски летять. Кожна нова жертва це цеглина в наш національний будинок, бо ніколи людська кров

Купити книгу на сайті kniga.biz.ua >>>

не ллється на марно! Може Захід – думалося – надішле нам скоріш свою інтервенцію, коли довідається про повстанчий рух. А коли ні, то своїми виступами вимусимо на комуністичних зверхниках бодай фікцію українства для України. Бачучи повстанчі загони, Москва не зможе відразу русифікувати край, викидати портрети Шевченка і заводити московські імперіяльні звичаї. Отже з Богом до діла! Почалась трудна муравлина праця. Я цілими тижнями був у русі. Зокрема ночами вештався по цілому повіті. Зустрічаю тих, які ховаються від большевиків, говорю, переконаю, даю функції і завдання, щоб і вони не сиділи, а рухались. Червона влада йде нам на руку: почала реквізиції, насилля, бере рекрута. Тому селяни, які раніше очікували «благ земних» від большевиків, почали розчаровуватись і вслухуватись у слова активніших моїх пропагандистів. Нам селяни були потрібні, щоби не зраджували нас і давали їду, коли взимі треба було перебути добу-дві чи то на селі, чи на хуторі. Були одиниці серед наших «хахлів», які в своїй тупості і засліпленні завсіди держали бік большевиків, але тих ми знали і погрозами вимушували мовчанку. В своїй організаційній роботі я мав ту полекшу, що мене в околиці знало чимало людей. Ще літом і восени 1920 року під моєю командою було чоловік 150 повстанців. Частина з них вже не жила, полягли в боротьбі з окупантом. Деякі вивтікали до регулярної української армії в часі останнього наступу. Чимало виїхало в різні кінці України, але зустрів я в своїх нічних мандрівках душ 30 тих людей, що або ховались, або сиділи на господарках. Я їх не брав зі собою, наказуючи переховуватись до весни. Щоб охоронити людей перед загибеллю, я дав зарядження, щоб вони не блукали одинцем, а групами по 3–5 душ в повному озброєнні, пам'ятаючи, що «тому чорт ляхів бере, бо одинцем ходять». Такий наказ хутко відчули чекісти на своїй шкірі, бо коли їх приїздило 10, щоб арештувати чи зловити одного «бандіта», то зустрічали їх кулі не лише з кріса, а навіть з кулемета. Частина чекістів гинула, частина ж втікала до повіту, а на повітових комісарах терпла шкура. Щоб себе забезпечити від нежданої пригоди, я ще від половини січня взяв зі собою двох відданих мені

Купити книгу на сайті kniga.biz.ua >>>